

is közöltek, amelyek elhagyhatók lettek volna. Itt erre nem találunk példát, ez is a gyűjtemény pozitívumai közé sorolható. Van azonban a neveknek egy olyan csoportja, ami egy kicsit nyugtalanít. Ezek a tanyanevek. Az ilyen típusú földrajzi név legtöbbször kijelölő vagy birtokos szerkezet, alaptagja maga a *tanya* mint földrajzi köznév, meghatározó eleme pedig tulajdonnév, általában személynév. Van emellett azonban egy másik típus is, az, amikor a földrajzi név azonos a tulajdonos, az ott lakó egy vagy két elemű személynévvel (vö. Hegedűs Attila: NÉ. 3: 15). Ez mindenesetre elgondolkodtató, főleg azért, mert az a gyűjtése, amire e helyütt Hegedűs hivatkozik, szintén Bács-Kiskun megyében zajlott. Ebből kiindulva a névanyag ilyen és hasonló adatai elbizonytalanítanak a valóságukat illetően: 3/1438.: *Tót János - féle tanya*, 3/1158. *Szabó Lajos bácsi - féle tanya*, stb.

6. A kötet végére érve jó lett volna egy rövid, de részletes értelmező szótárt összeállítani a földrajzi köznevekről. Ez a gyakorlat a hasonló gyűjteményekben csak az utóbbi időben terjedt el, de rendkívül fontos, hiszen minden vidék, tájegység helynevei közt szerepelnek sajátos köznevek. Másrészt azért is hiányzik, mert esetleg a későbbiekben megjelenő Bács-Kiskun megyei füzeteknek is jó példa lehetett volna, kiindulópont az egész megyét átfogó gyűjtemény ezen részének.

Végül a mutatóról. Igényes, a nevek valamennyi elemét idézi. A mutató lényegéhez tartozik, hogy itt a névanyaghoz képest már „javított változatú” adatot találunk, azaz a népnyelvi alak „helyesírását” a mutató kijavítja: 3/1139.: *Prím dűllő* – Prím dülő; 3/934.: *Drozgyik-kérészt* – Drozdik-kereszt; stb. Ferencszállás számozott dűllőit pedig nyilván a számológép „keverte össze”, egy kis sajtóhibát okozva: a 2. dülő a 19. után, a 3. pedig a 29. után következik. A mutató pozitívuma, hogy tartalmazza a lokalizálhatatlan történelmi neveket is.

7. Összességében jól használható, haszonnal forgatható a gyűjtemény. Köszönjük a közreműködőknek, hogy felvállalva e hiányt pótló munka feladatait, Bács-Kiskun megyében is megindították a gyűjtést. Reméljük, hogy minél hamarabb újabb füzetek látnak napvilágot, s rövidesen a teljes megyét felölelő gyűjteményt is kézbe vehetjük.

TÓTH LÁSZLÓ

Fercsik Erzsébet – Raátz Judit
Hogy hívnak?
Könyv a keresztnevekről
Korona Kiadó. Bp., 1997.

1943-ban jelent meg KALLÓS EDE, *Nevek és napok* című keresztnévszótára, utána közel fél évszázadon keresztül egyetlen hasonló látott csak napvilágot (de az legalább nyolc kiadásban), mert ez volt a „hivatalos”, a törvénnyé emelt és a rendszer számára elfogadható című: *Utónévkönyv*, amelynek szerzője LADÓ JÁNOS

valóban hiányt pótol, s nem az ő intézkedése nyomán lett ez a norma, hanem a mindent korlátok közé szorító, uniformizáló rend akarta így. Az utóbbi időben nem panaszkodhatunk: elárasztanak bennünket a keresztnévszótárak. 1990-ben Utóneveink címmel és Kis magyar utónévkönyv. 1700 név származása, eredete, névnapjai, jelentése alcímmel megjelent a Bibliotéka Kiadónál egy szerző nélküli névtár, amelynek szerkesztője LAIK ÁGNES (és még lektora is volt: BAKONYVÁRI ÁGNES), s tulajdonképpen a Ladó-féle könyv kivonata. Egy-két kihagyással átveszi belőle a neveket, azok nyelvi eredetét és magyar jelentését, csak az egészet lerövidíti, majdhogynem zanzásítja. Mindezt olyan következetességgel, hogy a nem létező Kiadói Főigazgatóság minden bizonnyal fölfigyelne rá, de a Szerzői Jogvédő Iroda aligha teszi meg. Az olvasó meg csak ámul az olyan megdöbbentő tömörítéseken, amiken a „neves” (mármint minden bizonnyal névtannal foglalkozó) lektor könyvedén átsiklott, mint például az *Ella* név származásának bemutatása: „héber-német-magyar”. Ha valaki ezt nem érti, menjen vissza a (meg nem jelölt) forráshoz, Ladó könyvéhez. Hiába, minden kezdet nehéz, az okos plagizálás megtanulásához is idő kell! (De mint mindjárt látni fogjuk, nem reménytelen vállalkozás.) A könyv sikere minden bizonnyal nagy volt, mert új köntösben, de a régi szedéssel és évszám nélkül újra kiadták, de már arra nem gondoltak, hogy az irodalomjegyzék zavaros szedését kiküszöböljék.

1992-ben jelent meg második, bővített kiadásban FEKETE ANTAL Keresztnéveink, védőszentjeink című nagyszerű névszótára (Szent István Társulat k. Bp. 208 lap). (Zárójelben megjegyzem, hogy őt viszont megvádolták könyve első kiadásakor, 1974-ben idegen szellemi alkotás részbeni eltulajdonításával, s nehezen tudta kimagyarázni, hogy ha valaki eltalálta egy szónak, névnek az etimológiáját, magyarázatát, jelentését, akkor azt az egész világon elfogadják, és egyetlen szótár összeállítója sem írhat mást, s ez olyan közhellyé válik, amire nem kell a továbbiakban mindenkinek hivatkozni. Elhitték. Megúszták!)

Ugyanebben az esztendőben ifj. KULCSÁR LÁSZLÓ összeállításában az Új Nap Kiadó is megjelentetett egy címlapképével és címével is misztikus könyvet: A keresztnévek titkai-t. Tényleg titokzatos „munka”! Minden naptári naphoz kapcsol egy nevet (általában a legelfogadottabb névnapi nevet), megmondja eredetét, jelentését, s aprólékos leírást ad a név viselőjének jelleméről. Micsoda merészség! A *Klaudia* nevű hölgy szerint „Rámenős, néha indulatos. A flörtök nem állnak távol tőle... Általában korán megy férjhez, de a flörtre való hajlandósága legtöbbször ezután is megmarad...” (Hány Klaudiát kellett ahhoz megismerni, hogy ezt az általánosítást megtehesse? Nem is annyira a „szakíró”, mint inkább a Klaudiákat sajnálom!) És ez így megy 70 lapon keresztül! Azért nem tovább, mert a könyv többi része a születésnap szerinti jellemvonásokat tartalmazza (bizony ám!). Csak azt kell tudni valakiről, hogy mely napon született, s hogy mi a keresztnéve, aztán mint a nyitott könyv áll előttünk a jelleme minden jó és rossz tulajdonságával! Hogy néha a két jellemrajz ellentmond egymásnak, az kit érdekeli? Kicsinyesség! Ne törődjünk vele!

ÚJVÁRI BÉLA összeállításában két kötetben (rózsaszín borítóval a lányok, kékkel a fiúk nevei) jelent meg a Magyarországi utónévkönyv 1996-ban oly nagy példányszámban, hogy még ma is kapható féláron a leárazott könyvek legtöbb eláru-

sító helyén. (pedig az eddigiekből azt gondolhatnánk, hogy jó üzlet az efféle keresztnévszótárak kiadása.) Hogy ez a könyv egyáltalában megjelenhetett, az a magyar könyvkiadás szégyene. Főntebb is plágium gyanújával illetem egy szerzőt, ebben az esetben azonban már vádolni kellene, mert néhány szó vagy mondat kihagyásával ez a könyv szóról-szóra, bötűről-bötűre megegyezik Ladó könyvével. Közállapotaink nem csak az utcai bűnözésben, rablásokban, kocsilopásokban, lakásföltörésekben mutatkoznak meg, hanem szellemi életünk elaljasodásában, a gátlástalan plágiumban is.

A Belügyminisztérium (végre) elavultnak (vagy túl drágának) tekintve a törvényerejű eddigi Utónévkönyvet, Új magyar utónévkönyv címmel kiadott egy újat 1997-ben a saját kiadója által. Ezt már nyilván meg tudja venni minden csőd szélén álló kórház szülőotthona is, hogy a főmadám a kismamák renitens névválasztását ellenőrizhesse, s azt törvényszerű keretek közé nyesegetse. Ennek a könyvnek a „neves” része természetesen csupán szótár, azoknak a neveknek a felsorolása, amelyeknek a választásához hozzájárul eleve az anyakönyvi hivatal. Kiváló összeállítója BÍRÓ ÁGNES, aki szerencsére az eddigieknél kevésbé szigorúan állt hozzá a válogatáshoz, pontosabban a nevek gyarapításához, s igen gazdag adattára lett az anyakönyvezhető neveknek. Hasonlóképp hasznos része, s a névtanosok számára igen tanulságos is A névviselésről és a névválasztásról című UGRÓCZKY MÁRIA által összeállított fejezet, mert ír a jogtörténeti előzményekről, a korábbi névjogi szabályokról és a mai szabályozási gyakorlatról is, természetesen erről legrészletesebben.

Biztosan nem volt szerencsés a Vince Kiadó részéről LADÓ JÁNOS könyvének BÍRÓ ÁGNES által átdolgozott és bővített változatát a régi Magyar utónévkönyv címmel kiadni, hiszen előtte már megjelent a főnt ismertetett Új magyar utónévkönyv című, de sem ebbe, sem a szerzői névsorrendbe nem engedtek beleszólni, jöllehet egyik lektora voltam a könyvnek. Azt pedig csak az impresszum aprólékos áttanulmányozása után lehet megérteni, hogy miért ugyanazzal a címlappal jelent meg ez a könyv, mint korábban az egyik szerző neve alatt egy hasonló, de mégis másik könyv egy másik kiadónál a Kulturtrade-nél. (Nem magyarázgatom, mert talán megint valamiféle kiadói anomáliába ütköznék. Akit érdekel, járjon utána!) Külön ismertetést érdemel a munka, s remélhetően ezt meg is teszi a hazai népes névtanos gárdából valaki, mert ha nem, magam kényszerülök rá, természetesen nem most, hanem majd a jövőben valamikor. (Ez nem fenyegetés szándékozik lenni.)

Mindezek után üde színfoltot jelent címével is FERCSIK ERZSÉBET és RAÁTZ JUDIT Hogy hívnak? című könyve. Valóban maga a cím is megnyerő: kedves, könnyed, személyhez szóló, közvetlen. Hát még az alcím! Könyv a keresztnevéről (végre nem az utónevekről!) Tárgyilagos, hagyományos, egyértelmű, pontos. Mintegy ellensúly a cím könnyedségének. Részben megmagyarázza azt, részben azt sugallja, hogy nem valami gyerekes, komolytalan dologról van szó, hanem tudományos vállalkozásról. Ez az amiben főleg eltér néhány főnti „utónévkönyv” jellegétől (természetesen nem a Bíró Ági neve által fémjelzettekre gondolok). Elsősorban tudományos megalapozottsága teszi mássá, értékesebbé hasznosabbá. Meg azután nem csupán az előzőkhöz hasonló keresztnévszótárat tartalmaz a jelentések megadásával. Jóval több ennél: nyelvtudományi, néprajzi, kulturtörténeti,

egy szóval: névtani munka, sok aprólékos kutatáson alapuló, gondos, tervszerűen fölépített névtudományi alapmű.

Hihetetlenül merész, szép és megható a könyv első részének indítása. A két szerző megmondja a saját nevét (választékosan, kétféle módon): „Fercsik Erzsébet vagyok. Engem Raátz Juditnak hívnak.” Szokatlan ez, s még inkább az a folytatás: „És a kedves olvasót?” Innentől már nincs tegezés, komolyabb a hangnem, de továbbra is a közvetlenség adja meg az alaphangulatot. Nagyszerű példa ez arra, hogyan lehet nemcsak közérthetően, de személyhez szólóan tudományos témáról írni. Milyen részletei vannak ennek a témának? A nevek többeleműsége nálunk és más nemzeteknél, a magyar nevek rendszere, kialakulásuk története, módja, mai állapota, összetétele stb. Mind külön-külön névtípusonként: az egyelemű nevek, családnevek, ragadványnevek, keresztnévek, becenevek körében. Talán logikusabb lett volna az egyelemű nevek után közvetlenül a keresztnéveket venni, de indokolható ez az elrendezés is: a családnevek típusai inkább hasonlítanak a pogánykori, magyar közszoói nevekhez. Családneveink között azonban már vannak egyházi keresztnévi eredetűek is bőven, s egyelemű neveink között is találhatók ilyenek. Igaz, hogy a fejezetcímben nem használják a szerzők az „egyelemű” meghatározást, de a szövegben igen, s még rejtve arra is utalnak (bár ki nem mondják), hogy majd később, a keresztyénség fölvétele után a keresztnévek is egyeleműként voltak eleinte használatosak. Ez az első rész olyan tömör tudományos összefoglalása a magyar személynevekről való ismereteinknek, hogy mestermunkának kell tekintenünk. Tömörősége és tudományossága ellenére nem nehéz, nem unalmas, hanem szórakoztató, kellemes olvasmány, s ezt nem csak változatos, színes példatárunkkal érik el. Jól tudjuk, akik írunk, de még inkább akik beszélünk is a nevekről, hogy első sorban a példaanyaggal tudjuk változtatossá, érdekessé tenni az elmondandónkat. Ebből a könyvből azt láthatjuk, hogy nem csupán azzal lehet. Az ikerítést és ikerítésből való kiválást könnyű hangulatos példákkal színesíteni, de a magyarázatot így kezdeni: „Játszhatunk is a név eleji hangokkal” – ez stilisztikai bravúr! Számítalan ilyen szép és kedves fordulattal találkozunk ebben az igen rövid (13–30) bevezető részben.

A könyv zömét (33–317) az egyes nevekről írott szócikkek, de inkább mondhatjuk: tanulmányok alkotják. Mindegyik név önállóan is helytálló egy-két-három lapos, némelyik akár hétlapos (Erzsébet, János) terjedelmű munkában kerül földolgozásra. Az egyes névcikkeknek megtalálhatjuk azt a fonalát, amire a mondandóikat fölfűzik a szerzők. Ez semmiképp sem sablonos, hiszen már a terjedelemtől függően is el kell tőle térniök, mert egyes nevekre nem lehetett jeles magyar névviseelőket találni, másokra több is akadt; némely név esetében szinte végtelen az irodalmi idézések lehetősége, másokra alig van mód, mert vagy nincs, vagy nem lehet közismert író művéből idézni példát.

Valamennyi név ismertetése azzal kezdődik, hogy bemutatják annak bölcsőjét, vagyis honnan ered: idegen nyelvből, a magyarból, közszóból, egy másik névből stb. Ez csupán néhány soros tájékoztatás, körülbelül annyi, amennyi a névszótárakban lenni szokott. Ezek után jön a könyv különlegessége, a név kulturtörténeti bemutatása. Hol jelent meg először, kik használták és mikor? Védőszentje kicsoda, miért lett az, mikor ünnepelik, mi fűződik hozzá, külön a névhez, külön az ünnepé-

hez? Mikor kezdték el Magyarországon, magyar nyelvterületen használni? Mindez sokoldalú kutatómunkát, elsősorban művelődéstörténeti tájékozottságot, olvasottságot kívánt.

Kimondottan nyelvészeti, névtani ismereteket föltételez a nevek becealakjainak létrejöttét, egyes vidékeken való használatát bemutatni. Szerencsés megoldásnak tartom, hogy ez nem olyan részletező, s ezáltal nem egyhangú, mint a régi Utónév-könyvben volt. Hihetetlenül időigényes kutatást igényelt volna annak alapos és részletes bemutatása, hogy milyen mértékben volt Magyarországon elterjedt a név történeti és földrajzi vonatkozásban. Amikor találtak erre adatokat a szerzők, azokat eredményesen és érdeklődést keltve fölhasználták, de ezen a területen találhatók a legféhérebb foltok. Mindezt azonban nagyon ügyesen leplezték el, s az olvasó észre sem veszi, hogy Kálmán Béla néhány XVIII–XIX. századi, debreceni névlistáján kívül alig állt rendelkezésükre adat. Olvasmányosan vezetgetve a gyér számú utalás között az 1967-es és az 1980-as évekből való fölmérésekből kerekítik ki a sokszor nagyon szemléletes képet a nevek elterjedéséről.

Gazdag anyagú és nagyon érdekes a nevet viselő személyekről szóló része a névcikkeknek. Némely név esetében (Balázs) izgalmas, krimibe illő jelenetet írnak le, máskor néprajzi leírással színesítik a név bemutatását (Eszter), névcsfüloők tömegét találjuk egy-egy névcikkben (Éva, Ferenc), de hosszan kellene sorolni a szellemesebbnél szellemesebb megoldást az élénkítésre, hangulatteremtő, kedves, játékos névbemutatásra. Mindemellett, vagy inkább ezzel és ebben is tudományos igényű a munka: irodalomjegyzéke tartalmazza azokat a néprajzi, kultúrtörténeti forrásokat, ahonnan merítettek, amelyek alapján az eredetnél mindig színesebben, hangulatosabban leírták mondandójukat.

Fölöttébb gazdag és jól válogatott a névvel kapcsolatban idézett szépirodalmi anyag. A Bibliától a legújabb korban élt szerzőkig olvashatunk a címben szereplő névről történetet, verset, prózát stb. Ezeknek megtalálása, összeválogatása különösen elismerést érdemel, mert sokkal nehezebb, mint a nevet viselő jelesebb személyeket fölsorolni, hiszen minden szaklexikon, életrajzi lexikon, újabb Ki kicsoda? stb. tartalmazza őket. Azt viszont, hogy ki és hol írt egy-egy névről, nagyon nehéz és fáradságos dolog fölkutatni. Mindezek mellett idegen nyelvben való előfordulásukról, helynevekben való szereplésükről, közszóval való kapcsolatáról: közszóvá válásáról, más nevekkal való összefüggéséről s még sok minden másról is olvashatunk az egyes névcikkek végén. Azonban ez sem ilyen egyhangú. Nem lehet automatikusan a névcikk végén keresni valamelyiket a fölsoroltak közül. Sokszor elrejtik a szöveg belsejébe, máskor ezeken kívüli érdekességet találunk befejező részként. Hihetetlen a szerzők variáló hajlamának, játékos kedvének, szerkesztési szokásainak a változatossága! Mindenütt találunk meglepetést, sehol sem unalmas a könyv, s mindenütt tanulságos, lenyűgöző ismeretanyagról vall, mindig tudományos megalapozottsággal.

A befejező rész (318–49) megint szokatlanul, váratlanul, de hangulatosan az Isten éltesen sokáig! főcímet viseli. Ebben a különböző népek (általában kezdetleges kultúrájú, világtól elzárt emberek) névadási szokásaival ismerkedünk meg. Sorra veszik a névválasztást befolyásoló tényezőket, s ezek között szerepel a névhangulat is. Pontokba foglalva fölsorolják azokat az elsősorban nyelvi tényezőket,

amelyeket mindenkinek figyelembe kellene venni keresztnévválasztáskor. Főként a családnévvel való együttthatásra térnek ki. Azután szólnak a mintaképekről, az idegen hatásokról, névcserékről, kettős keresztnevekről stb. A keresztelési, névadási ceremónián túl bemutatják a ma szokásos névnapi köszöntéseket, névünnepléseket, ajándékozási szokásokat, s szép, gazdag válogatást adnak névnapi köszöntőkből. Bőséges irodalomjegyzék zárja a kötetet.

Természetesen minden egyes névről nem írhattak a szerzők, mert tucatnyi kötetbe sem fért volna el ily részletességgel megírt névismertetésük. A közölt 85 névcikk azonban sokkal több nevet jelent, hiszen a rokon nevek is bekerültek némelyikbe (mások esetében – Anna, Anikó, Anita; Gergely, Gergő – külön cikket kaptak), s megsokszorozódik az ismertetett nevek száma. Persze hogy akkor sem sok, s válogatni kellett, mit vegyenek föl, mit hagyjanak ki. Ez lehetett a legnehezebb, s mindenki belekőthet, aki akar. Főleg azt kifogásolhatja valaki, hogy ez vagy az a név miért maradt ki (különösen ha véletlenül a saját neve az). Ez semmiképp sem jogos, hiszen akkor azt is meg kellene mondania, hogy mit lehetett volna kihagyni. Ilyen pedig nincs (legföljebb össze lehetett volna vonni a fönti félét). A válogatás mindig és mindenki számára szubjektív, ez természetes. A nevek kiválasztása viszont ebben a kötetben minden szubjektivitása ellenére kielégíti az átlagolvasót éppen úgy, mint a nevekkel foglalkozó szakembert. A könyv tehát elérte célját: mindenki számára tudott újat adni érdekesen, olvasmányosan, tudományos igényvel. Mind a magyar névtudomány, mind pedig az ismeretterjesztés sokat nyert a megjelentetésével.

HAJDÚ MIHÁLY

Dénes Wildner: Ortslexikon der ehemaligen Gebiete des historischen Ungarns. Band I. Das Namenmaterial der Komitate im 20. Jahrhundert/A történelmi Magyarország egykori területeinek helynévtára. I. kötet. A vármegyék névanyaga a 20. században. Mit 31 Karten/31 térképpel. Bearbeitet von/Sajtó alá rendezte Ralf Thomas Göllner. Verlag Ungarisches Institut München 1996. – Studia Hungarica 44. Schriften des Ungarischen Instituts München.

Dénes Wildner: Ortslexikon der ehemaligen Gebiete des historischen Ungarns. Band II.

Register/A történelmi Magyarország egykori területeinek helynévtára II. kötet. Névmutató. Zusammengestellt von/Összeállította Ralf Thomas Göllner. Verlag Ungarisches Institut München 1998. – Studia Hungarica 45. Schriften des Ungarischen Instituts München.